

بررسی کاربرد زبان کُردی در شبکه‌های سیمای استانی کرمانشاه و کردستان^۱

پارسا بامشادی*

دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی در برنامه‌های محلی شبکه‌های سیمای استانی از اهمیت بسزایی برخوردار است و نقش مهمی در پاسداشت زبان و فرهنگ بومی کشور دارد. این مهم در مورد زبان‌های مرزی شاید از اهمیت بیش‌تری برخوردار باشد. پژوهش حاضر به بررسی کاربرد زبان کُردی در برنامه‌های سیمای استانی کرمانشاه و کردستان می‌پردازد. روش گردآوری داده‌ها از نوع مشاهده غیرمشارکتی است. جامعه آماری شامل همه برنامه‌های پخش‌شده در دو شبکه سیمای استانی کرمانشاه و کردستان است که در آن‌ها از زبان کُردی استفاده شده است. از میان این جامعه آماری، برنامه‌های پخش‌شده در بازه دو ماهه فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۹ به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش نشان‌گر آن است که برنامه‌های کُردی شبکه استانی کردستان به لحاظ کمی و کیفی، مقبول‌تر از برنامه‌های کرمانشاه است و تأثیر مثبتی بر نگرش زبانی مخاطبان کردزبان خود می‌گذارند. مهم‌ترین آسیب‌های کاربرد زبان کُردی در برنامه‌های سیمای کرمانشاه عبارتند از عدم توجه به تنوع گویشی در سطح استان؛ استفاده از مجریانی که گفتار کُردی غیراصیل و آمیخته با وام‌واژه‌های بیش از حد فارسی دارند؛ عدم توجه به خط کُردی و استفاده از آن در برنامه‌های محلی؛ پایین بودن مدت زمان برنامه‌های محلی نسبت به کل برنامه‌های فارسی‌زبان شبکه؛ نبود برنامه ویژه کودک و نوجوان به زبان کُردی؛ نبود سریال‌های محلی.

واژه‌های کلیدی:

سیمای استانی
زبان کُردی
برنامه تلویزیونی
محلی
زبان‌ها و گویش‌های
ایرانی
صداسیما

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۰ آذرماه ۱۴۰۱

پذیرش: ۱۰ اسفندماه ۱۴۰۱

* آدرس ایمیل نویسنده: parsa.bamshadi@gmail.com

^۱ این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی در شبکه‌های استانی سیما با تأکید بر مراکز کردزبان» است که با حمایت مرکز تحقیقات سازمان صداسیما به انجام رسیده است.

۱. مقدمه

کشور ایران با داشتن تنوع فرهنگی و زبانی چشمگیر نیازمند رسانه‌های محلی قوی و توانمندی است تا بتواند هم در راستای حفظ هویت ملی و ابعاد گوناگون آن همچون هویت فرهنگی و هویت زبانی گام بردارد و هم در آوردگاه جنگ نرم به رقابت با دیگر رسانه‌ها بپردازد. در این راستا، صدا و سیما با راه‌اندازی بیش از ۳۰ شبکه استانی تلاش کرده است که این هدف را برآورده سازد و حضوری مؤثر در عرصه محلی و در رقابت با کانال‌های پرشمار ماهواره‌ای داشته باشد. در این میان، توجه به زبان‌ها و گویش‌های محلی در امر برنامه‌سازی هم به عنوان یکی از ابزارهای جلب مخاطب و هم به‌عنوان یکی از شیوه‌های مهم ترویج و تقویت فرهنگ، هویت و آداب و رسوم محلی از اهمیتی تردیدناپذیر برخوردار است. از سوی دیگر، در عصر جهانی‌سازی حفظ و نگهداری زبان‌ها، فرهنگ‌ها و آداب و رسوم محلی به موضوعی دشوار و چالش‌انگیز تبدیل شده و در این میان، نقش رسانه‌های محلی اهمیتی دوچندان یافته است. نظر به اهمیت کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی در برنامه‌های محلی شبکه‌های سیمای استانی، پژوهش حاضر به آسیب‌شناسی کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی در برنامه‌های شبکه سیمای کرمانشاه و کردستان پرداخته است. اهداف اصلی پژوهش عبارتند از: (۱) آسیب‌شناسی کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی در برنامه‌های شبکه‌های استانی سیما؛ (۲) ارائه راهکارهای عملی برای رفع یا کاهش آسیب‌های موجود و حرکت به سوی وضعیت مطلوب.

۲. پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پژوهش‌هایی درباره بحث زبان و فرهنگ در شبکه‌های سیمای استانی صورت گرفته است. ساکی (۱۳۸۷) نقش شبکه استانی افلاک در تقویت فرهنگ بومی استان لرستان را مورد ارزیابی قرار داده است. این پژوهش که بر روی نمونه‌ای ۴۰۰ نفره از افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهر خرم‌آباد و از طریق پرسش‌نامه انجام شده و نشان می‌دهد که میان مدت زمان تماشای شبکه استانی افلاک و میزان آگاهی افراد از فرهنگ بومی خود رابطه مستقیم وجود دارد. همچنین میان مدت زمان تماشای شبکه استانی افلاک و میزان علاقه افراد به فرهنگ بومی خود رابطه مستقیم به دست آمد. از این رو، می‌توان گفت که تماشای برنامه‌های این شبکه استانی باعث افزایش آگاهی و علاقه تماشاگران نسبت به مؤلفه‌های فرهنگ بومی خود شده است و در نتیجه می‌توان ادعا کرد که شبکه تلویزیونی افلاک در تقویت مؤلفه‌های فرهنگ بومی استان لرستان عملکرد موفقیت‌آمیزی داشته است.

هرمزی‌زاده و ساکی (۱۳۹۰) بررسی نقش شبکه استانی افلاک در تقویت فرهنگ بومی استان لرستان را هدف پژوهش خود قرار داده‌اند. این پژوهشگران به کمک روش پیمایشی، پرسشنامه‌ای را در میان ۴۰۰ نفر از افراد بالای پانزده‌سال شهر خرم‌آباد برپایه روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای توزیع کرده‌اند. نتایج کلی

بررسی داده‌ها نشان‌گر آن است که شبکه افلاک در تقویت بیشتر مؤلفه‌های فرهنگ بومی استان لرستان موفق بوده است.

غفوری (۱۳۹۱، ۱۳۹۲) با بررسی موردی شبکه تلویزیونی استان کردستان به بررسی نقش رسانه‌های محلی در بازتاب فرهنگ و هویت بومی پرداخته است. وی با بهره‌گیری از روش پیمایشی و استفاده از ابزار پرسش‌نامه به دنبال بررسی چهار موضوع بوده است: نقش شبکه تلویزیونی استانی کردستان در معرفی و حفظ فرهنگ و هویت کُردها، نقش این شبکه استانی در تعامل میان اقوام ایرانی، نقش این شبکه در رشد تعلقات قومی مخاطبان و نقش آن در گرایش مخاطبان کُرد به شبکه‌های ماهواره‌ای کُردزبان. این پژوهشگر پس از گردآوری و ارزیابی ۳۸۴ نفر از کُردزبانان بالای ۱۵ سال در شهر سنندج به عنوان جامعه نمونه، دریافته است که از دیدگاه بسیاری از پاسخ‌گویان، برنامه‌های شبکه تلویزیونی استانی کردستان معرف فرهنگ و هویت مردم کُرد نیست و به نظر آن‌ها این شبکه در حفظ فرهنگ بومی کُردها تلاش اندکی دارد. از دیدگاه این افراد، این شبکه در تعامل بین اقوام، نقش خیلی کمی دارد و رضایت بسیار کم پاسخ‌گویان از این شبکه، زمینه گرایش آنان را به شبکه‌های ماهواره‌ای کُردزبان فراهم کرده است.

آقاجانی و همکاران (۱۳۹۲) به واکاوی نقش شبکه تلویزیونی باران بر ترویج فرهنگ بومی استان گیلان با تاکید بر عملکرد چهارگانه رسانه (شامل آگاهی بخشی، آموزش، اطلاع رسانی و سرگرمی و فراغت) پرداخته‌اند. هدف اصلی این پژوهش بررسی این موضوع است که مردم گیلان تا چه اندازه با تأثیرپذیری از برنامه‌های شبکه استانی باران به پاسداری از فرهنگ بومی خود تشویق شده‌اند. در این راستا، با بهره‌گیری از روش پیمایشی و پرسشنامه و با انجام نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای، دیدگاه ۳۱۰ نفر از مردم ۱۵ تا ۶۴ ساله سیاهکل گردآوری شده و به کمک برنامه SPSS تجزیه و تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش گویای آن است که تأثیر شبکه استانی باران در ترویج فرهنگی بومی گیلان معنادار بوده است. به سخن دیگر، این شبکه تلویزیونی در اشاعه و ترویج فرهنگ بومی گیلان عملکرد موفقیت‌آمیزی داشته است؛ هرچند باید تلاش شود با برنامه‌ریزی مناسب و ساخت مجموعه‌های تلویزیونی پرکشش میزان اثرگذاری بر مخاطبان افزایش یابد.

احمدزاده کرمانی و سلطانی (۱۳۹۴) با انجام پژوهشی پیمایشی بر ۴۰۰ نفر از افراد بالای ۱۵ سال در شهر کرمان، دیدگاه‌های بینندگان شبکه استانی کرمان را نسبت به بازنمایی فرهنگ بومی استان در برنامه‌های این شبکه بررسی کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که ۷۱ درصد از بینندگان بر این باورند که شبکه سیمای استانی به میزان «خیلی زیاد» یا «زیاد» به فرهنگ بومی استان توجه نشان داده است. این یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد افراد دارای تحصیلات پایین‌تر و افراد داری سن بیش‌تر دیدگاه مثبت‌تری به بازتاب فرهنگ بومی در برنامه‌های سیمای کرمان داشته‌اند.

فاضلی و همکاران (۱۳۹۵) به آسیب‌شناسی برنامه‌های شبکه استانی باران از دیدگاه مخاطبان پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشانگر آن است که در بسیاری از موارد در شبکه‌های استانی زبان‌های محلی به صورت زبان‌های فرودست به کار می‌روند و در کاربرد آن‌ها نیز حالت لودگی، به ویژه در برنامه‌های طنز، مشاهده می‌شود. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که فرودست کردن زبان‌های محلی و حذف برخی از گونه‌های زبانی در برنامه‌های صداوسیما، نه تنها موجب کاهش محسوس میزان مخاطبان خواهد شد بلکه به هویت اقوام و پیشینه تاریخی کشور آسیب جدی وارد خواهد کرد. این پژوهشگران توجه جدی‌تر به تنوع زبان‌ها و گویش‌های محلی و استفاده از مجریان آگاه و به اصطلاح، مجری- کارشناس را از جمله راهکارهای مقابله با آسیب‌های زبانی در شبکه باران دانسته‌اند.

اعلم (۱۳۹۵) به بررسی دلایل استفاده اندک از لهجه‌های بومی در برنامه‌های صداوسیمای خراسان رضوی پرداخته است. وی نتیجه می‌گیرد که به رغم تصریح اسناد بالادستی سازمان صداوسیما و تعریف اهداف ماموریت‌های مشخص برای شبکه‌های استانی، در شبکه استانی خراسان رضوی توجه کافی به زبان‌ها و لهجه‌های محلی نشده است. یافته‌های این پژوهش همچنین نشانگر آن است که دلایلی که برنامه‌سازان صداوسیمای خراسان رضوی در توجیه عدم توجه کافی به لهجه‌های بومی ذکر می‌کنند چندان با واقعیت سازگار نیست و از میان هشت دلیل ذکر شده تنها ۲ دلیل مطابق واقع است. این پژوهشگر در نهایت راهکارها و پیشنهادهایی را برای برنامه‌سازان این شبکه استانی ارائه کرده است که چند مورد از آن‌ها عبارتند از توجه به همه لهجه‌ها و پرهیز از تاکید بر یک لهجه خاص؛ استفاده از افراد بومی و مسلط به لهجه؛ توجه به جذابیت استفاده از لهجه‌های بومی برای زائران؛ پرهیز از بازنمایی لهجه در نقش‌های منفی و دارای منزلت اجتماعی پایین.

ابراهیمی کیایی و عامریان (۱۳۹۸) حفظ و ترویج عناصر فرهنگی اقوام مختلف کشور را از مهم‌ترین اهداف راهاندازی شبکه‌های استانی صداوسیما دانسته و به بررسی راهکارهای رفع موانع کاربرد زبان‌های محلی در این شبکه‌ها پرداخته‌اند. هدف کلی پژوهش، شناسایی دیدگاه‌ها و راهکارهای پیشنهادی زبان‌شناسان درباره کاربرد زبان محلی در برنامه‌های شبکه استانی مازندران بوده است. این پژوهشگران یافته‌های پژوهش را در چهار دسته اصلی طبقه‌بندی کرده‌اند: راهکارهای مواجهه با نگرش منفی مخاطبان نسبت به زبان محلی؛ راهکارهای مواجهه با کاربرد تمسخرآمیز زبان محلی در برنامه‌ها؛ راهکارهای مواجهه با تنوع گویش‌ها و لهجه‌های مازندرانی؛ راهکارهای مواجهه با مشکل صورت نوشتاری زبان مازندرانی.

۳. روش‌شناسی

روشی که برای گردآوری داده‌ها در این پژوهش استفاده می‌شود روش مشاهده است. مشاهده روشی است که در آن رفتار و ویژگی‌های موجودات زنده، اشیاء و پدیده‌هایی که به‌طور نظام‌مند انتخاب شده‌اند ملاحظه و

ثبت می‌گردد. مشاهده می‌تواند به دو صورت مشارکتی و غیرمشارکتی باشد. در مشاهده مشارکتی خود مشاهده‌کننده/پژوهش‌گر در آنچه که موضوع مشاهده است شرکت می‌کند اما در مشاهده غیرمشارکتی مشاهده‌کننده/پژوهشگر پدیده مورد مشاهده را به‌طور پنهان یا آشکار ملاحظه می‌نماید ولی خود در آن شرکت ندارد. در این پژوهش از روش مشاهده غیرمشارکتی استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش شامل همه برنامه‌های پخش شده در دو شبکه استانی کردستان شامل سیمای کرمانشاه و کردستان است که در آن‌ها از زبان یا گویش محلی استفاده شده است. از میان این جامعه آماری، برنامه‌های پخش شده در بازه ۲ ماهه فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۹ در دو شبکه سیمای استانی یادشده به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. پس از نمونه‌گیری و گردآوری داده‌ها، برنامه‌های مورد نظر از لحاظ کاربرد زبان‌ها و گویش‌های محلی مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت و کم و کیف کاربرد زبان/گویش محلی در آن‌ها سنجیده خواهد شد.

۴. تحلیل داده‌ها

در این بخش به بررسی برنامه‌های محلی دو شبکه سیمای استانی کرمانشاه و زاگرس پرداخته و ضمن واکاوی نحوه کاربرد زبان کُردی در این برنامه‌ها، نقاط ضعف و قوت آن‌ها تحلیل می‌شود.

الف - سیمای کرمانشاه (شبکه زاگرس)

کرمانشاه یکی از استان‌های کُردزبان ایران به شمار می‌آید که اغلب گونه‌های زبانی رایج در آن از شاخه کُردی جنوبی است. افزون بر این، گونه جافی از کُردی مرکزی (سورانی) (در شهرستان‌های جوانرود، روانسر، ثلاث باباجانی و تاندازه‌ای سرپل ذهاب، دالاهو و پاوه) و هورامی (در شهرستان پاوه) نیز در بخش‌هایی از استان رواج دارد. در کنار زبان کُردی، زبان‌های فارسی (غالباً در شهر کرمانشاه)، لکی (در شهرستان‌های هرسین و صحنه) و تُرکی (در شهرستان‌های سنقر و کنگاور) نیز در این استان یافت می‌شود. در خود شهر کرمانشاه گونه‌ای از زبان فارسی رواج دارد که آن را اصطلاحاً «فارسی کرمانشاهی» می‌نامند که آمیخته‌ای از فارسی با برخی از واژه‌ها و ساختارهای زبان کُردی کلهری است. پرگوشورترین گونه کُردی رایج در استان گویش کلهری است که عمدتاً در شهرستان‌های کرمانشاه، اسلام‌آباد غرب، سرپل ذهاب، گیلان غرب، قصرشیرین و دالاهو رواج دارد. به جز کلهری، گونه‌های دیگری از کُردی جنوبی مانند گوران (یا گهواره‌ای)، سنجابی و سنقری نیز در استان یافت می‌شوند. گویش‌های گوره‌جویی و زرده‌ای که ظاهراً از خانواده زبان هورامی‌اند نیز در بخش‌هایی از استان یافت می‌شوند.

سیمای استانی کرمانشاه که به نام «زاگرس» شناخته می‌شود، در ۲ ماهه فروردین و اردیبهشت ۹۹ چند برنامه محدود به زبان محلی پخش کرده است که در ادامه نگاهی بر آن‌ها می‌افکنیم.

۱- برنامه «شبقد» (مدت زمان: ۶۰ دقیقه، از ساعت ۲۱ شب)

«شبقد» نام برنامه شبانه محلی سیمای زاگرس است که شب‌ها به‌طور زنده از ساعت ۲۱ به مدت یک ساعت از این شبکه پخش شده و ساعت ۱۱ روز بعد بازپخش می‌گردد. البته در ایام ماه رمضان پخش این برنامه متوقف شد. زبان برنامه کردی است کلهری از گونه کرمانشاهی (رایج در شهر کرمانشاه) است. در پایگاه اینترنتی صداوسیما مرکز کرمانشاه^۱ در معرفی این برنامه چنین آمده است:

«شبانه با عنوان شبقد به زبان کردی می‌پردازد که هر شب به موضوعی در غالب آیت‌های متنوعی چون نمایش مجری با بازیگران بحث و گفت‌وگو می‌کند. نمایشی که دو برادر به اسم کاکه داشی که عروسک است و تزریقاتی دارد و هوشنگ و زنش قژی که سوپرمارکت دارند. همچنین آیت‌های متنوع دیگر از جمله گزارش و نمایش طنز و... که آن‌ها نیز متناسب و همسو با موضوع هر شب تهیه شده است.» اکنون نگاهی کلی به قسمت‌هایی از این برنامه می‌افکنیم.

۳۱ فروردین ۹۹: برنامه و بازیگران طنز برنامه به زبان کردی سخن می‌گویند البته به گونه زبان کردی کرمانشاهی که آن را زیرگونه‌ای از گویش کلهری می‌توان دانست. بخش‌های برنامه عبارتند از:

- پخش کلیبی که در آن کودکان با والدین خود به زبان فارسی سخن می‌گویند. موضوع این کلیپ‌ها همان موضوع کلی برنامه است که در این قسمت «وجدان» بوده است.
 - خواندن پیامک‌های بینندگان که به زبان فارسی نوشته شده است.
 - در بخشی از برنامه که ترانه طنز کردی در رابطه با موضوع برنامه به زبان کردی خوانده می‌شود، فردی از پشت صحنه با عنوان کارگردان این بخش با زبان فارسی با بازیگران روی صحنه سخن می‌گوید در حالی که خود بازیگران کردی سخن می‌گویند.
 - پخش موسیقی کردی همراه با پخش تصاویری از جاهای دیدنی شهری و طبیعی کرمانشاه.
- چنان‌که می‌بینیم، هر چند شبقد برنامه‌ای محلی دانسته می‌شود اما کاربرد زبان فارسی در آن چشم‌گیر است. علاوه بر این، گفتار کردی مجری برنامه غیراصیل و آمیخته با واژه‌ها و عبارتهای فارسی بسیاری است، برای مثال:

(مجری): - زور کدام وجدان در جامعه بیشتره؟ (سوال پیامکی برنامه)

¹ <http://kermanshah.trib.ir> به نشانی

در همین یک جمله کوتاه سه واژه فارسی جایگزین واژه‌های کردی شده است و باعث شده است جمله تقریباً مشابه همتای فارسی آن باشد. در حالی که اگر همین جمله را به کردی روزمره بخواهیم بگوییم «زور کام وژدان له ناو جامعه فره‌تره؟».

(مجری) : - «مغزم سوت کیشه».

(بازیگر طنز): - خوب وه پی کرد؟

- یه حیواناتی هس به اسم ایمپالا.

صورت کردی اصیل این جمله‌ها به ترتیب عبارتند از:

- «مخزم شویت کیشه».

- خاس وه پی کرد؟

- یه حه یوانه یلی ههس وه ناو ایمپالا.

۲- برنامه «شوق دیدار» (مدت زمان: ۹۰ دقیقه، از ساعت ۴ بامداد)

برنامه «شوق دیدار» ویژه برنامه سحرهای ماه رمضان است که هر روز حدود ساعت ۴ بامداد به مدت ۹۰ دقیقه پخش می‌شود. در پایگاه اینترنتی شبکه زاگرس آمده است که «این برنامه به صورت ضبطی است که شامل بخش‌های گزارشی، تغذیه، مناجات، دعا‌های سحر، دعا‌های روز ماه رمضان، مسابقه، پلاتوهای مجری، باکس‌های مجری بعلاوه کارشناس مذهبی، اذان و نماز صبح و... تقدیم حضور بینندگان و روزه‌داران گرامی می‌شود.» مجری این برنامه به زبان فارسی سخن می‌گوید و تنها بخشی از برنامه که در آن زبان کردی یافت می‌شود، بخش «نجوای سحر» است که در آن شاعران یا قلم‌وران گوناگون به ذکر نیایش در قالب شعر یا نثر می‌پردازند. این بخش بسیار کوتاه و زمان آن بین ۳-۶ دقیقه است. این زمان نسبت به زمان کل برنامه (حدود ۹۰ دقیقه) بسیار ناچیز است.

نکته جالب توجه این است که ویژه برنامه سحرهای ماه رمضان شبکه زاگرس برخلاف شبکه کردستان به زبان فارسی است و این نقصی بزرگی برای این استان کرد زبان است. علاوه بر این، ویژه برنامه افطار ماه رمضان با نام «حوالی بهشت» نیز که هر روز پیش از اذان مغرب پخش می‌شود به زبان فارسی اجرا می‌شود؛ در حالی که ویژه برنامه افطار شبکه کردستان به زبان کردی است.

۳- برنامه «هجیج» (مدت زمان: ۲۵ دقیقه، از ۱۸:۲۰)

این برنامه مستند که در روز ۴ اردیبهشت (ساعت ۱۸:۲۰ تا ۱۸:۴۵) از شبکه زاگرس پخش شده است، اگرچه درباره گیوه‌بافی در استان کرمانشاه و به ویژه در پاوه است، راوی آن به زبان فارسی سخن می‌گوید. اما گیوه‌بافان

محلی به زبان کردی (گویش سورانی) سخن می‌گویند و ترجمه فارسی آن زیرنویس می‌شود. متأسفانه کاربرد گویش‌های سورانی و هورامی و دیگر گویش‌ها بجز کلهری (گونه کرمانشاهی) در شبکه زاگرس محدود به چنین برنامه‌هایی است. به عبارت دیگر، این گویش‌ها در گفتار مجریان و بازیگران تلویزیون این استان جایگاهی ندارد و آن را تنها در گفتار افراد محلی در برنامه‌های مستند و مصاحبه‌ها می‌توان یافت. این چنین برنامه‌ها در راستای تقویت و ترویج فرهنگ، سبک زندگی، صنایع دستی و گردشگری بومی تاثیر شایسته‌ای دارند اما اگر روایت آن نیز به زبان کردی انجام گیرد تاثیر آن بر تقویت زبان کردی نیز قابل توجه خواهد بود. حتی اگر گویش کلهری را به سبب فراوانی جمعیت گویشوران آن نسبت به سایر گویش‌ها، به‌عنوان گویش معیار کردی در استان کرمانشاه بپذیریم، هیچی دلیلی وجود ندارد که سایر گویش‌های کردی موجود در استان که تعداد آن کم هم نیست نادیده گرفته شوند و جایگاهی مشخص و شایسته در برنامه‌های شبکه استانی نداشته باشند.

سیمای کرمانشاه دارای چهار بخش خبری است که در ساعت ۱۱ بامداد، ۱۶:۳۰ عصر، ۱۹:۳۰ غروب و ۲۳ شب پخش می‌شود. جالب این‌جاست که همه آن‌ها به زبان فارسی است، در حالی که شبکه کردستان دارای بخش خبری به زبان کردی است. افزون بر این، برنامه «صدای شهر» (ساعت ۱۲:۰۰ روز ۹۹/۲/۹ به مدت ۳۰ دقیقه) که در واقع پخش برنامه رادیویی است، به زبان فارسی اجرا می‌شود. این در حالی است که برنامه مشابه آن در شبکه کردستان (با نام «پنجره») به زبان کردی است. همچنین، برنامه زنده استودیو سلامت که شب‌ها از ساعت ۲۰:۳۰ تا ۲۱ از شبکه زاگرس پخش می‌شود به زبان فارسی است، در حالی که برنامه مشابه آن در شبکه کردستان با عنوان «سیمای سلامت» عمدتاً به زبان کردی اجرا می‌شود.

در زمستان ۹۸ برنامه‌ای با عنوان «جنگل بلوط» برای رده سنی کودکان از شبکه زاگرس پخش می‌شده که زبان آن فارسی بوده است. مجری آن به زبان فارسی سخن می‌گوید، طنزها، داستان‌ها، شعرها و ترانه‌های آن همگی به زبان فارسی است. پخش این چنین برنامه‌ای از شبکه یک استان کردزبان جز آسیب رساندن به زبان کردی و ایجاد نگرش منفی در کودکان کردزبان بیننده برنامه هیچ دستاورد دیگری از لحاظ زبانی ندارد. این در حالی است که در سیمای کردستان برنامه بسیار خوب و تاثیرگذاری به نام «پلکه زئینه» به زبان محلی برای کودکان تولید کرده و در حال پخش دارد. در حالی که کودکان زبان فارسی را در محیط‌هایی مانند مهد کودک و مدرسه می‌آموزند و بسیاری از آن‌ها از همان آغاز تولد توسط والدین خود از نعمت زبان مادری محروم شده و با زبان فارسی رشد می‌کنند، مشخص نیست چرا باید برنامه‌ای به زبان فارسی نیز از سیمای استانی برای آن‌ها پخش شود!

براساس آنچه گفته شد، اصلی‌ترین و مهم‌ترین برنامه کردی سیمای استانی کرمانشاه برنامه «شب‌قند» است. کارکرد اصلی زبان کردی در این برنامه برای طنز است و طنز آن نیز نه از گونه‌ای فاخر و جذاب و تماشاگرپسند بلکه بیشتر شبیه به مسخره‌بازی است. واقعیت آن است که پخش نشدن برنامه‌ای مانند «شب‌قند» و دیگر

برنامه‌هایی که صرفاً جنبه طنز دارند و کارکرد زبان کُردی را تنها در ایجاد طنز نامتعالی و کم‌مایه نشان می‌دهند، بهتر از پخش شدن آن‌ها است. به عبارت دیگر، اگر سیمای کرمانشاه اصلاً برنامه محلی پخش نکند بهتر از آن است که برنامه‌ای مانند «شب‌قند» پخش کند و اگر پخش چنین برنامه‌ای قطع شود خدمت شایسته‌ای به زبان کُردی در استان کرمانشاه شده است. این در حالی است که سیمای کرمانشاه در سال‌های گذشته تجربه پخش برنامه‌های شبانه پرترفدار، جذاب و تاثیرگذار کُردی همچون «شوتان وه خیر» را داشته است؛ برنامه‌ای که بازتاب‌دهنده شایسته‌ای برای زبان و فرهنگ کُردی بود و تاثیر مثبتی بر نگرش زبانی مخاطبان خود نسبت به زبان کُردی برجای می‌گذاشت. این برنامه در ادامه همین بخش با جزئیات بیش‌تری معرفی خواهد شد. در کل، جایگاه زبان کُردی در برنامه‌های سیمای استانی کرمانشاه به اندازه‌ای نازل است که این ظن را در ذهن پژوهشگر، که خود گویشور کُردی جنوبی و متولد استان کرمانشاه است، به وجود می‌آورد که سیاست نهفته در پشت برنامه‌های این شبکه این است که از استان کرمانشاه کُردی‌زدایی کند و آن را به استانی فارس‌زبان (آن هم از گونه فارسی موسوم به «فارسی کرمانشاهی») تبدیل سازد.

همان‌گونه که صفائی اصل و آرام (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود دریافته‌اند، برنامه‌های صداوسیما و به ویژه تلویزیون به عنوان رسانه ملی نقش بسزایی در ایجاد نگرش‌های زبانی مثبت یا منفی در میان زبانوران و گویشوران زبان‌ها و گویش‌های محلی می‌تواند داشته باشد. پخش برنامه‌هایی که در آن‌ها نقش‌های مضحک و منفی با زبان فارسی آمیخته با لهجه‌های محلی همراه می‌گردد، ناخواسته در راستای نابودی زبان‌های محلی کشور حرکت می‌کند زیرا این چنین برنامه‌هایی به وجهه گویشوران زبان‌های محلی آسیب می‌زند و در آن‌ها نگرش منفی نسبت به زبان خود ایجاد می‌کند. در نتیجه این نگرش منفی، گویشوران از به‌کارگیری زبان مادری خود پرهیز می‌کنند و از آن دوری می‌جویند.

به‌عنوان نمونه‌ای از برنامه‌های موفق شبکه زاگرس در سال‌های اخیر می‌توان به «شوتان وه خیر» اشاره کرد که در سال ۱۳۹۳ از شبکه زاگرس پخش شد و مجری‌گری آن را «رضا موزونی» از شاعران کُرد و پژوهشگران حوزه زبان کُردی در استان کرمانشاه بر عهده داشت. این برنامه به شدت مورد توجه مخاطبان قرار گرفت و یکی از مهم‌ترین دلایل این اقبال عمومی را می‌توان گفتار اصیل و دلچسپ مجری برنامه و نیز گنجاندن بخش‌هایی مانند شعرخوانی کُردی، مسابقه چيستان و معمای کُردی و دیگر بخش‌هایی دانست که بازتاب فرهنگ، هویت و تاریخ مردمان کُرد بودند. از نکات جالب توجه این برنامه دکوراسیون و صحنه‌آرایی آن بود که براساس عناصر و مؤلفه‌های فرهنگ و هویت محلی طراحی شده بود و جلوه ویژه‌ای به برنامه داده بود. موزونی «هر شب در برنامه‌های اشعاری از شعرای معروف کُردی سرای دیار کرمانشاه را می‌خواند که در این میان آن‌ها نام بزرگانی همچون سیدصالح و سید یعقوب ماهیدشتی، غلامرضاخان ارکوازی، شاکه و خان مسور، منوچهرخان کولیوند، ترکه میر، تمکین کرمانشاهی، شامی کرمانشاهی و پرتو کرمانشاهی به چشم می‌خورد. موزونی همچنین هر شب با طرح

چیستان های قدیمی و ضرب المثل‌ها و تکیه کلام‌های زیبای کردی برنامه‌اش را دیدنی‌تر می‌کند. همچنین این شاعر نام آشنا در طول برنامه به تناسب موضوع به ارایه گوشه‌هایی زیبا از فرهنگ فولکلور و ادبیات شفاهی منطقه می‌پردازد. معرفی کتاب نویسندگان کرمانشاهی یکی دیگر از بخش‌هایی است که جایگاهی ویژه در برنامه «شوتان وه خیر» دارد» (خالوندی، ۱۳۹۳).

این برنامه بخش‌های متنوع دیگری نیز داشت «که شاید مهم‌ترین آن‌ها بخش دنگ دل با محوریت هوره، مور و سیاحمانه باشد. پخش صدای علی نظر هوره‌خوان اسطوره‌ای دیار کرمانشاه برای بسیاری از دوستداران این هنرمند غافلگیرکننده بود. همچنین «شوتان وه خیر» در یکی از برنامه‌هایش بینندگان را به شنیدن قطعه‌ای از مورخوانی عینعلی تیموری هنرمند فقید و نام‌آشنای لک میهمان کرد. بخشی نیز با عنوان بزم رزم در این برنامه به شاهنامه‌خوانی کردی اختصاص یافته که هواخواهان خاص خود را دارد. یکی دیگر از خوش سلیقه‌ای‌هایی که این برنامه به خرج داده پخش ترانه‌های زیبا از خوانندگان معروفی همچون شهرام ناظری، حشمت‌اله لرنژاد، سیدجلال محمدیان، منوچهر طاهرزاده، جمشید عزیزخانی، ایرج رحمانپور و مراد سکین است. در واقع شبکه زاگرس در «شوتان وه خیر» رویکردهای زیبایی را در پیش گرفته که کم سابقه و در عین حال قابل تقدیر است.» (خالوندی، ۱۳۹۳)

همان‌گونه که خالوندی (۱۳۹۳) اشاره می‌کند، آنچه که برنامه «شوتان وه خیر» را از دیگر برنامه‌های معمول شبکه زاگرس متمایز می‌کند «پرداختن به فرهنگ شفاهی کهن و هنر فولکلور و مقامی کرمانشاه است؛ نکته‌ای که مدیران این شبکه باید به آن توجه کنند. هرچند این برنامه رکورد ۱۱۵ هزار پیامک در یک شب را بر جای گذاشت ولی بی‌گمان بینندگانی بیش از این دارد، زیرا بسیاری از مخاطبان در سطح استان چندان اهل فرستادن پیامک نیستند. شبکه زاگرس باید این استقبال گسترده را به فال نیک گرفته و در جهت ساخت دوباره چنین برنامه‌هایی گام بردارد و از رویکرد تفننی و فصلی که طی این سال‌ها نسبت به برنامه‌های کردی داشته دور شود. «شوتان وه خیر» نشان داد که جامعه کرمانشاهی تشنه تماشای برنامه‌هایی جدی با محوریت فرهنگ و هنر و فولکلور کردی است و از برنامه‌هایی در این سبک با وجود همه کمبودهای‌شان استقبال شایسته می‌کند». جای خالی چنین برنامه‌های مطالعه‌شده، تاثیرگذار و جذابی اکنون در سیمای کرمانشاه خالی است.

از آن‌جا که گویش‌ها و گونه‌های پرشماری از زبان کردی در همسایگی یکدیگر زیست می‌کنند، توجه بیش از اندازه به یک گویش و به سخن دقیق‌تر انحصار رسانه در اختیار یک گویش ویژه (مانند کلهری) گرچه به افزایش اعتبار اجتماعی و حفظ این گویش کمک می‌کند و در نتیجه شاید گامی در راستای پاسداری و تقویت زبان کردی تلقی شود، از سوی دیگر مایه آسیب‌رسانی به گویش‌های دیگر می‌شود؛ زیرا افزایش اعتبار یک گویش برتر خودبه‌خود موجب کاهش اعتبار اجتماعی گویش‌های اقلیت و کم‌گویش‌تر می‌شود. در نتیجه، سخنگویان دیگر گویش‌هایی که از ابزارهای رسانه‌ای محروم‌اند به سوی گویش دارای رسانه و اعتبار اجتماعی گرایش پیدا می‌کنند.

این وضعیت اکنون به وضوح در بخش‌هایی از استان کرمانشاه به چشم می‌خورد. برای نمونه، گویشوران کردی گوران (کردی رایج در منطقه گوران و گهواره در شهرستان دالاهو) در سال‌های اخیر به سوی گویش کلهری روی آورده‌اند. یکی از دلایل این امر این است که کلهری رسانه در اختیار دارد اما گورانی از این موهبت محروم است. البته در کنار رسانه، مسأله تعداد گویشوران و کاربرد در محیط‌های آموزشی و اداری نیز تاثیرگذار است. از این رو، گویش‌های کم‌جمعیت و بی‌بهره از رسانه، که آن‌ها را می‌توان گویش‌های اقلیت نامید، از دو سو مورد هجوم و فشار قرار می‌گیرند. از یک سو، در زیر فشار زبان فارسی به‌عنوان زبان ملی و رسمی روز به روز ضعیف‌تر می‌شوند و از سوی دیگر، در رقابت با گویش‌های محلی دارای رسانه و جایگاه اجتماعی برتر دچار شکست می‌شوند. یک راه برای جبران این تهدید که می‌تواند گویش‌های اقلیت را به نابودی بکشاند این است که رسانه در اختیار آن‌ها قرار گیرد. با اینکه سورانی جافی در بخش‌های قابل توجهی از استان کرمانشاه و به‌ویژه در سه شهرستان روانسر، جوانرود و ثلاث باباجانی دارای گویشور فراوانی است، جایگاه چندانی در برنامه‌های سیمای استانی زاگرس ندارد و به جز برخی از برنامه‌های مستند، در برنامه‌های محلی بازتاب نمی‌یابد.

ب- سیمای کردستان

اکثریت ساکنان استان کردستان کردزبان هستند که به لهجه‌های مختلف تکلم می‌کنند. زبان کردی در استان کردستان و همچنین در استان‌های ایلام، کرمانشاه، همدان، آذربایجان غربی و شمال خراسان و دیگر کشورها لهجه‌های گوناگونی دارد اما مهم‌ترین، پرتکلم‌ترین و یا به عبارتی لهجه رسمی و ادبی دو شاخه کرمانجی و سورانی است. شاخه سورانی در استان کردستان لهجه رایج در ادبیات مکتوب (وبگاه استانداری کردستان) است. پایگاه اینترنتی اطلس زبان‌های ایران^۱ که مطالعات گسترده‌ای پیرامون پراکندگی زبان‌ها و گویش‌های در برخی از استان‌های کشور انجام داده است، نشان می‌دهد که گرچه اکثریت جمعیت استان کردستان را گویشوران گونه‌های کردی میانی (گونه‌های سورانی) تشکیل می‌دهد، گونه‌هایی از کردی جنوبی به‌ویژه در بخش‌های شرقی و جنوب شرقی استان؛ هورامی در بخش‌هایی از جنوب غربی استان و نیز ترکی در بخش‌هایی از شمال شرق و جنوب شرق استان یافت می‌شود.

سیمای استان کردستان برنامه‌های متعدد و متنوعی به زبان محلی کردی تولید و پخش می‌کند که طیف گسترده‌ای از موضوعات متنوع از بررسی مشکلات شهری گرفته تا ورزشی، بهداشتی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، آموزشی، طنز و غیره را پوشش می‌دهد. همچنین این برنامه‌ها همه رده‌های سنی کودک، نوجوان و بزرگسال را دربرمی‌گیرد.

^۱ <http://iranatlas.net> به نشانی

۱- برنامه «به‌ره و رووناکي» (مدت زمان: حدود ۶۵ دقیقه، پیش از اذان صبح)

این برنامه که ویژه ماه رمضان است، در دو نوبت پیش از اذان صبح و پیش از اذان ظهر پخش می‌شود و دارای بخش‌های متعددی است که همگی آن‌ها سمت و سوی مذهبی با محوریت ماه رمضان و روزه‌داری دارند. بخش‌های کردی آن عبارتند از: سخنان کارشناس مذهبی؛ سخنان کارشناس تغذیه؛ سخنان کارشناس ادبی؛ گفت‌وگو با شاغلان در مشاغل گوناگون. افزون بر این بخش‌های ثابت، سخنان مجری برنامه در لابلای این بخش‌ها نیز به زبان کردی است. همچنین برخی از مناجات‌ها و نیایش‌های پخش شده در طول برنامه به زبان کردی است.

۲- برنامه روزمان (مدت زمان: حدود ۱ ساعت، از ۸ صبح)

«روزمان» یکی از برنامه‌های صبحگاهی سیمای کردستان است که حدود ساعت ۸ بامداد به مدت یک ساعت پخش می‌شود. در پایگاه اینترنتی این شبکه آمده است که «روزمان مجله صبحگاهی سیمای مرکز کردستان است که با بخش‌های جذاب سعی در فراهم آوردن لحظاتی شاد برای مخاطبان را دارد تا بتوانند با انرژی مضاعفی روز خود را آغاز کنند». مجریان و مهمانان حضوری و تلفنی برنامه به زبان کردی سخن می‌گویند. برنامه دارای بخش‌های گوناگونی است که تمامی آن‌ها به زبان کردی اجرا می‌شود، مثلاً در برنامه ۴ اردیبهشت ۹۹ این بخش‌ها را می‌بینیم: مجله خبری که در آن‌ها تازه‌ترین اخبار مربوط به استان به زبان کردی خوانده می‌شود؛ موسیقی کردی؛ اخبار هواشناسی و پیش‌بینی وضع آب و هوا به زبان کردی؛ بررسی روزنامه‌های روز به زبان کردی؛ گفت‌وگو با مهمان برنامه به زبان کردی (استاد دانشگاه با سطح تحصیلات دکتری)؛ گفت‌وگوی تلفنی با مدیر روابط عمومی دانشگاه علوم پزشکی کردستان (با سطح تحصیلات دکتری) درباره آخرین اخبار کرونا به زبان کردی؛ معرفی مشاهیر و مفاخر کُرد به زبان کردی؛ گفت‌وگو با خبرنگار شهرستان بیجار به زبان کردی.

۳- برنامه «په‌لکه زئینه» (مدت زمان: ۳۵ دقیقه، از ۹:۵۰ صبح)

آغاز پخش این برنامه که ویژه کودک است، از ۱۷ آبان ۹۸ بوده است و همچنان ادامه دارد. هر قسمت از برنامه حدود ۳۵ دقیقه است و برای مخاطبان کودک ساخته شده است. در پایگاه اینترنتی صداوسیما مرکز کردستان چنین آمده است: «این برنامه با رویکرد آموزشی، سرگرمی و شیوه‌های نو و خلاقانه در آموزش و ارتباط با مخاطب طراحی شده و بر اساس آن، با استفاده از تنوع در آیتم‌ها، استفاده از روش‌های نوین در آموزش و همچنین تکیه بر ظرفیت هنرهای نمایشی و موسیقی، تهیه و تولید خواهد شد. ایجاد امید، نشاط و خودباوری ملی در کودکان و فراگیری مسایل مختلف فرهنگی و اجتماعی در قالب بازی و اجرای نمایش از اهداف این برنامه است». برنامه دارای بخش‌های متنوع و جذابی برای کودکان است که همگی این بخش‌ها به زبان کردی اجرا

می‌شوند: خواندن شعر کودکانه؛ صحبت درباره مسائل و موضوعات مختلف در سطح درک کودکان (مانند توضیح درباره روز سیزده‌به‌در و پیشینه آن یا درباره کرونا و لزوم در خانه ماندن)؛ ترانه‌خوانی همراه با موسیقی کردی؛ پخش کلیپ‌هایی از مخاطبان کودک و نوجوان که برای برنامه ارسال کرده‌اند و در آن‌ها فرد خردسال به زبان کردی سخن می‌گوید؛ معرفی کتاب‌های شعر یا داستان نوشته شده به زبان کردی؛ اجرای نمایش کودکانه. در کنار این‌ها، پوشش کردی و محلی مجریان و بازیگران برنامه جالب توجه است و نقش مهمی در ترویج و پاسداشت فرهنگ بومی دارد. کودکان و نوجوانانی که در این برنامه تصاویر آن‌ها پخش می‌شود اکثراً لباس اصیل کردی بر تن دارند. مجریان برنامه و حتی عروسک‌های حاضر در برنامه نیز پوشش محلی کردی می‌پوشند. خواندن شعرهای کودکانه به زبان کردی نکته بسیار مثبتی است. این گونه برنامه‌ها تاثیر بسزایی بر مانایی و حفظ زبان دارد چرا که کودکان سازندگان و تصمیم‌گیران آینده هستند و اگر از همان کودکی نگرش‌های مثبت قوی نسبت به زبان‌شان در آن‌ها شکل بگیرد و ریشه بدواند می‌توان نسبت به بقای زبان در نسل آینده مطمئن شد. بنابراین بهترین سرمایه‌گذاری زبانی این است که در کودکان و نوجوانان از همان سنین خردسالی نگرش‌های زبانی مثبت پدید آوریم.

۴- برنامه «ژین و ئه‌وین» (مدت زمان: حدود ۶۵ دقیقه، از ۱۰:۵۰ صبح)

«ژین و ئه‌وین» برنامه صبحگاهی سیمای استان کردستان است که همه‌روزه به‌جز جمعه‌ها از این شبکه پخش می‌شود. در تیتراژ آغازین برنامه تصویرهایی از آثار باستانی و جاهای دیدنی استان نشان داده می‌شود که با موسیقی طرب‌انگیز کردی همراه است. تصویرهایی از صنایع دستی استان مانند قالی‌بافی و گیوه‌بافی نیز پخش می‌شود. حضور بازیگران زن و مرد و حتی بازیگران خردسال با لباس‌های محلی کردی از دیگر جلوه‌هایی است که از همان آغاز توجه بیننده را به خود جلب می‌کند و بر بیننده کردزبان تاثیر نگرشی مثبت دارد. این برنامه دارای بخش‌های آموزشی، گفت‌وگو با کارشناسان و صاحب‌نظران در زمینه‌های مختلف، موسیقی و بسیاری بخش‌های متنوع دیگر است. یکی از بخش‌های برنامه «دهس ژترین (دست طلائی)» نام دارد که به آموزش صنایع دستی (مانند منجق‌بافی، خیاطی، ساخت دست‌بند ماریچی) به زبان کردی اختصاص دارد. در یکی از قسمت‌های برنامه شاهد گفت‌وگوی علمی با مهمان برنامه در زمینه تخصصی روانشناسی کودک و نوجوان با موضوع بددهنی کودکان هستیم. این که مهمان برنامه که دکتر روان‌شناس است نیز در گفتار خود تا حد امکان از واژه‌های کردی استفاده می‌کند نکته جالب توجهی است. این نشان می‌دهد که در زمینه‌های علمی و تخصصی که طبیعتاً زبان کردی بسیار کمتر از فارسی از غنای واژگانی برخوردار است نیز تا حد امکان و توان می‌توان و باید از زبان کردی بهره گرفت. در این‌جا در زیرنویس برنامه «موضوع برنامه: علل بدزبانی در نوجوانان و راه‌های مقابله با آن» را می‌بینیم. اما بهتر است در کنار این نوشته، معادل آن به زبان کردی نیز نوشته شود.

در بخش گفت‌وگو با همشهریان در قالب بخش گزارشی برنامه، هم گزارشگر و هم فردی که با او گفت‌وگو انجام می‌گیرد هر دو به زبان کردی صحبت می‌کنند. برنامه دارای بخش‌های متنوعی به زبان کردی است. بخش آموزش آشپزی برنامه با عنوان «کابان» که کاملاً به زبان کردی است. بخش کارشناسی با موضوع دکوراسیون داخلی که همچنان کاملاً به زبان کردی است و کارشناس برنامه به کردی سخن می‌گوید.

نمایش تصویری از رسم و رسومات کهن کردزبانان مانند مراسم عروسی همراه با پایکوبی محلی و نیز پخش تصویرهایی از جاذبه‌های گردشگری استان کردستان و زیبایی‌های طبیعی و تاریخی و اجتماعی همراه با پخش موسیقی‌های متنوع و شادی‌انگیز کردی از ویژگی‌های مثبت و جذاب این برنامه به شمار می‌آید. برای نمونه، در قسمتی از برنامه پخش ترانه‌ای از خواننده، ترانه‌سرا و آهنگساز پرآوازه کرد، حسن زیرک، همراه با پخش تصویری از زیبایی‌های استان که با مضمون و محتوا ترانه نیز هماهنگی دارد (یعنی بارش برف و کوهستان‌های برفی) بسیار جالب توجه است.

کاربرد واژه‌های اصیل کردی و گفتار کردی روان و سلیس مجری برنامه نه تنها برای بینندگان داخل استان کرمانشاه و سورانی‌زبان، بلکه برای گویشوران دیگر گویش‌ها و گونه‌های زبان کردی هم جالب توجه است و بر نگرش زبانی آن‌ها تاثیر مثبت می‌گذارد. هنگامی که بیننده و به‌ویژه بینندگان کودک و نوجوان می‌بینند که افرادی از اقشار گوناگون جامعه از پزشک، کارشناس دکوراسیون داخلی و کارشناس مسائل سیاسی و اجتماعی، کارشناس آشپزی، مربی صنایع دستی که همگی جزو اقشار تحصیلکرده، موفق و تاثیرگذار جامعه به حساب می‌آیند همگی به زبان کردی سخن می‌گویند و در بیان موضوعات تخصصی و علمی گوناگون زبان کردی را به کار می‌برند تاثیر بسیار مثبتی دریافت می‌کنند و نسبت به زبان مادری خود نگرش مثبت قوی پیدا می‌کنند. بینندگان درمی‌یابند که سخن گفتن به زبان کردی تنها ویژه افراد دارای تحصیلات پایین یا افراد دارای مشاغل سنتی نیست بلکه افراد دارای هر سطح تحصیلات، شغل و موقعیت اجتماعی می‌توانند به‌خوبی به زبان مادری خود پایبند باشند و در هر زمینه‌ای حتی در زمینه‌های تخصصی و علمی پیچیده نیز به زبان کردی سخن گویند. خواندن شعر کردی همراه با موسیقی محلی کردی و تصاویر چشم‌نواز از لباس‌ها و صنایع دستی کردزبانان این حس و باور را در مخاطب القا می‌کند که کردی از غنای فرهنگی کامل و فراگیری برخوردار است و همه مؤلفه‌های فرهنگی چون ادبیات، هنر، پوشش، غذا و ... را در کنار هم دارد.

۵- برنامه سیمای سلامت (مدت زمان: ۲۵ دقیقه، از ۱۸:۵۰)

برنامه «سیمای سلامت» همان‌گونه که از نامش پیداست، به بحث و گفت‌وگو درباره سلامت، بهداشت و پزشکی اختصاص دارد. زبان این برنامه غالباً کردی است ولی گاه در گفت‌وگو با برخی کارشناسان و پزشکان از زبان فارسی نیز استفاده می‌شود.

۶- خبر کردی (مدت زمان: ۱۰ دقیقه، از ۱۹:۲۰ شب)

شبکه کردستان سه بخش خبری در ساعت‌های ۱۶:۳۰، ۱۹:۳۰ و ۲۱:۳۰ پخش می‌کند که اولی و سومی به زبان فارسی و دومی به زبان کردی است. البته در بخش خبری ساعت ۲۱:۳۰ شبکه کردستان که به زبان فارسی پخش می‌شود، برخی از گزارش‌های مردمی به زبان کردی است.

در اخبار ساعت ۱۹:۳۰ که به زبان کردی است، گوینده خبر در با لباس محلی ظاهر شده و به زبان کردی سخن می‌گوید. نوشته‌های مربوط به اخبار نیز با خط کردی نوشته می‌شود. مسئولانی که در گزارش‌های خبری حاضر می‌شوند نیز به زبان کردی سخن می‌گویند. از آن‌جا که در بخش‌های خبری معمولاً درباره مسائل گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، پزشکی، علمی، هنری و غیره سخن به میان می‌آید کاربرد زبان کردی در اخبار از اهمیت بسیار بالایی در گسترش دامنه کاربرد این زبان و تجلی قابلیت‌های این زبان در بیان مفاهیم و موضوعات گوناگون برخوردار است.

۷- برنامه «به‌بانگ» (مدت زمان: حدود ۴۰ دقیقه، از ۱۹:۳۰ شب)

«به‌بانگ» نام ویژه برنامه افطارهای ماه رمضان است که پخش آن از ۶ اردیبهشت ۱۳۹۹ آغاز شده و مدت زمان آن حدود ۳۰-۴۰ دقیقه است. برنامه پیش از افطار به صورت زنده پخش می‌شود و زبان آن کردی است. برنامه عمدتاً حول موضوعات و مضامین مذهبی به ویژه در رابطه با ماه رمضان و روزه‌داری می‌چرخد. مجری آن به زبان کردی سخن می‌گوید و پوشش محلی بر تن دارد. برای نمونه، بخش‌های کردی برنامه ۷ اردیبهشت ۹۹ عبارتند از: پخش موسیقی کردی تیتراژ آغازی برنامه؛ شعرخوانی به زبان کردی توسط مجری؛ سخنان دکتر متخصص بیماری‌های قلبی و عروقی درباره نحوه روزه‌داری بیماران قلبی به زبان کردی؛ خواندن سوال مسابقه توسط مجری؛ دفنوازی و مدیحه‌خوانی به زبان کردی؛ گفتاری درباره معماری و هنر اسلامی و به‌ویژه معماری بارگاه امامزاده پیرمحمد به زبان کردی؛ گفت‌وگو با یکی از راننده‌های وظیفه‌شناس اتوبوس در شهر سنندج.

۸- سریال «کا گوله عضو اوپک-۲» (مدت زمان: ۳۵ دقیقه، از ساعت ۲۱)

پخش این سریال از ۶ اردیبهشت ۱۳۹۹ آغاز شده است و مدت زمان هر قسمت آن حدود ۳۵ دقیقه است. سریال کاملاً به زبان کردی است. بازیگران خردسال نیز کردی سخن می‌گویند. در تیتراژ پایانی آن موسیقی کردی پخش می‌شود.

۹- برنامه «چوارباخ» (مدت زمان: ۶۰ دقیقه، از ۲۱:۵۰ شب)

برنامه «چوارباخ» به‌عنوان برنامه‌ای شبانه می‌کوشد با پخش آیت‌های متنوع و جذاب از جمله نمایش طنز، موسیقی، مسابقه، گفت‌وگو و غیره فضایی شاد و مفرح برای مخاطبان استانی خود فراهم آورد. مجری برنامه لباس کردی بر تن دارد و به زبان کردی سخن می‌گوید. دعوت از خوانندگان گوناگون کرد، گفت‌وگو با آن‌ها و اجرای موسیقی کردی در برنامه و همچنین بخش نمایش طنز برنامه از بخش‌های تقریباً ثابت آن است.

۱۰- برنامه «پنجره» (مدت زمان: ۲۳ دقیقه، از ساعت ۲۳ شب)

برنامه «پنجره» به بررسی مشکلات شهر به زبان کردی می‌پردازد، مانند بررسی وضعیت رانندگان اتوبوس شهر سنندج. گفت‌وگو با شهروندان و مسئولان پیرامون مسائل و مشکلات شهری. برای نمونه، در برنامه ۱۵ اردیبهشت ابتدا در گفت‌وگو با رانندگان اتوبوس شهر سنندج مشکلات آن‌ها مطرح شده و سپس در گفت‌وگو با رئیس سازمان حمل و نقل بار و مسافر شهرداری سنندج راه‌حل‌ها و اقدامات صورت گرفته برای رفع مشکلات مطرح می‌گردد. بخش دیگری از برنامه به پخش تماس‌های تلفنی شهروندان اختصاص دارد که مشکلات خود را به گوش مسئولان شهر می‌رسانند.

۱۱- برنامه «موج ورزش» (مدت زمان: ۵۶ دقیقه، از ۲۲:۵۳ شب)

این برنامه همان‌گونه که از نام آن پیداست، برنامه‌ای است ورزشی که به صورت زنده از سیمای کردستان پخش می‌شود و در آن به اخبار، رویدادها و مسائل و موضوعات ورزشی پرداخته می‌شود. زبان برنامه کردی است و در بخش‌های گوناگون مانند سرخط ورزشی هفته‌نامه‌های استان، گفت‌وگو با مسئولان ورزشی و ورزشکاران استان به این زبان تکلم می‌شود.

۱۲- برنامه «یاریگران» (مدت زمان: ۲۰ دقیقه، از ۲۳:۱۵ شب)

زبان اصلی این برنامه کردی است اما برخی از بخش‌های آن (مانند انیمیشن هشداردهنده و آموزشی) به زبان فارسی است و نوشته‌های برنامه نیز به زبان و خط فارسی ارائه می‌شود. برای نمونه، قسمت ۱۰ اردیبهشت از این برنامه (از ۲۳:۱۵ به مدت ۲۱ دقیقه) به معرفی و بحث درباره‌ی طرح یاریگران می‌پردازد که توسط سازمان مبارزه با مواد مخدر و با همکاری سازمان آموزش و پرورش در راستای هدف پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی مرتبط با مواد مخدر در دستور کار قرار گرفته است. در این قسمت کارشناس مواد مخدر حضور دارد و توضیحات خود را به زبان کردی ارائه می‌دهد. در قسمت ۱۷ اردیبهشت یکی از روان‌شناسان استان به زبان کردی درباره‌ی اعتیاد و مسائل ذهنی و روانی پیرامون آن صحبت می‌کند.

۱۳- برنامه «گفتمان» (مدت زمان: ۵۰ دقیقه، از حدود ۲۳:۰۰ شب)

این برنامه به صورت زنده پخش می‌شود و قالب اصلی آن گفت‌وگوی میزگردی با حضور صاحب‌نظران و متخصصان است که در کنار آن گفت‌وگو با شهروندان نیز انجام می‌شود. نگاهی به چند قسمت از این برنامه گویای آن است که کارشناسان و متخصصان گوناگون درباره موضوعات مختلف به زبان کردی سخن می‌گویند و قابلیت‌های این زبان برای بیان انواع و اقسام موضوعات تخصصی و پیچیده را به نمایش می‌گذارند. برای نمونه، در برنامه ۶ اردیبهشت ۹۹ شاهد گفت‌وگو با رییس سازمان صنعت، معدن و تجارت استان درباره موضوع تولید در استان کردستان به زبان کردی هستیم. همچنین با مدیرکل امور مالیاتی استان به زبان کردی به صورت تلفنی گفت‌وگو انجام می‌شود.

۱۴- برنامه «کشت و کال» (مدت زمان: ۱۵ دقیقه، از ۲۳:۱۵ شب)

این برنامه مستند در ۹ اردیبهشت ۹۹ (از ۲۳:۱۵ به مدت ۱۵ دقیقه) پخش شده است. روایت‌گر این برنامه مستند به زبان کردی بسیار اصیل سخن می‌گوید و ترجمه فارسی آن به صورت زیرنویس می‌آید. موضوع این قسمت از برنامه بررسی پیشینه «چان» (خرمن کوب) در سیر کشاورزی استان است. در لابلای برنامه شعر کردی همراه با موسیقی محلی نیز توسط گوینده قرائت می‌شود. گفتار برنامه بسیار اصیل و غنی از واژگان کهن کردی است، مانند:

- چان که نه‌رو خه‌رمان کوت یا خه‌رمان کوبی پی ئه‌لئن له باری ئه‌ندازیاری و موهه‌ندسیه‌وه زور به‌هئز و پئش که‌وو‌توو بووه. (چان که امروز آن را خرمان کُت یا خرمن کوب می‌نامند از لحاظ اندازه‌گیری و مهندسی بسیار پر قدرت و پیشرفته بوده است)

پخش این گونه برنامه‌های مستند آموزنده، علمی و جذاب به زبان کردی بسیار مؤثر است.

۱۵- برنامه «دیاری هه‌ینی» (مدت زمان: ۶۰ دقیقه، از ۲۲:۵۵ شب)

«دیاری هه‌ینی» نام برنامه‌ای است که در روزهای جمعه به مدت حدود یک ساعت از سیمای کردستان پخش می‌شود و بخش‌های اصلی آن شامل موسیقی، طنز و نمایش است. برای مثال، در برنامه ۱۲ اردیبهشت ۹۹ این بخش‌ها را می‌بینیم: تیتراژ آغازین؛ پخش آهنگ کردی طرب‌انگیز از یکی از خوانندگان برجسته کرد (حسن زیرک)؛ نمایش طنز کردی؛ موسیقی سنتی فارسی؛ نمایش طنز کردی؛ دکلمه شعر کردی؛ ساز و آواز کردی؛ داستان خوانی کردی؛ موسیقی کردی؛ نمایش طنز کردی؛ موسیقی کردی.

گفتنی است که نوشته‌های برنامه (مانند معرفی شاعر، خواننده، نوازنده، نام کارشناسان و تخصص آن‌ها) به زبان و خط کردی است.

۵. نتیجه‌گیری

مقایسه برنامه‌های محلی دو شبکه استانی کرمانشاه و کردستان نشان می‌دهد که از لحاظ کمی تعداد برنامه‌های محلی شبکه کردستان بسیار بیش‌تر از شبکه کرمانشاه است. با ارزیابی کلی گفتار مجریان، گویندگان، گزارشگران و بازیگران برنامه‌های بررسی شده می‌توان دریافت که عوامل روی صحنه برنامه‌های کردستان گفتاری بسیار اصیل‌تر و خالص‌تر نسبت به عوامل شبکه‌های کرمانشاه دارند. توجه به گفتار اصیل و به‌کارگیری واژه‌ها، عبارت‌ها و ساخت‌های دستوری اصیل کردی در برنامه‌های محلی مسئله‌ای مهم است و باید در امر برنامه‌سازی مورد توجه جدی قرار گیرد. به‌کارگیری واژه‌های دخیل فارسی و عربی غیرضروری و متناوب در گفتار مجریان و سایر عوامل روی صحنه در برنامه‌های محلی در درازمدت می‌تواند در درازمدت موجب تغییر و تحول در زبان مخاطبان تلویزیونی شود و کلیت زبان را تحت تأثیر قرار دهد. یکی از آسیب‌های کاربرد زبان در شبکه کرمانشاه این است که در برنامه‌های محلی تنوع زبانی و گویشی موجود در استان مورد توجه جدی برنامه‌سازان قرار نگرفته است و به برخی از گویش‌ها (مانند کلهری) بیش از سایر گویش‌ها پرداخته شده است. البته به نظر می‌رسد که این امر عامدانه نیست بلکه به دلیل وجود مجریان و بازیگران و خبرنگارانی است که گویشور گویش خاصی هستند. روی‌هم‌رفته، از مهم‌ترین آسیب‌های کاربرد زبان کردی در برنامه‌های کرمانشاه می‌توان به این موارد اشاره کرد: پایین بودن مدت زمان برنامه‌های محلی نسبت به کل برنامه‌های شبکه؛ نبود برنامه ویژه کودک و نوجوان به زبان کردی؛ عدم توجه به تنوع گویشی در سطح استان و تمرکز بر یک گویش خاص؛ نبود سریال‌های محلی؛ استفاده از مجریانی که گفتار کُردی غیراصیل و آمیخته با وام‌واژه‌های بیش از حد فارسی دارند؛ فقدان برنامه‌های ویژه و تخصصی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، هنری، ورزشی و غیره به زبان کردی؛ فقدان صبحگاهی مجله‌ای به زبان کردی؛ فقدان برنامه‌های شبانه قوی و جذاب به زبان کردی؛ عدم توجه به خط کردی و استفاده از آن در برنامه‌های محلی. در پایان، راهکارهایی برای رفع یا کاهش آسیب‌های موجود پیشنهاد می‌گردد که عبارتند از:

- ۱- پخش دست‌کم یک بخش خبری به زبان کردی
- ۲- استفاده از مجریان توانمند و خبره‌ای که دارای گفتار کُردی اصیل باشند (مانند رضا موزونی در سیمای کرمانشاه)
- ۳- ساخت و پخش برنامه به زبان محلی برای کودکان و نوجوانان
- ۴- توجه به همه گویش‌ها و گونه‌های زبانی موجود در سطح استان
- ۵- ساخت برنامه‌های تخصصی قوی با موضوعات گوناگون ادبی، هنری، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، ورزشی، سلامت و غیره به زبان کردی

- ۶- ساخت برنامه‌هایی در راستای شناساندن تاریخ، قدمت و اصالت زبان کردی و معرفی و شرح ضرب‌المثل‌ها، اصطلاحات و واژه‌های کهن کردی
- ۷- ساخت برنامه‌های تخصصی با حضور صاحب‌نظران و به‌ویژه زبان‌شناسان در راستای تاکید بر ضرورت و اهمیت پاسداشت زبان مادری و آموزش زبان کردی به کودکان از همان بدو تولد
- ۸- ساخت سریال‌های کُردی با بازیگران محلی و بهره‌گیری از عناصر و مؤلفه‌های فرهنگ و هویت محلی
- ۹- بررسی برنامه‌های کانال‌های ماهواره‌ای کردزبان، مطالعه رمز و راز موفقیت آن‌ها و الگوگیری
- ۱۰- بهره‌گیری از دانش و تخصص صاحب‌نظران و به‌ویژه زبان‌شناسان
- ۱۱- بهره‌گیری بیش‌تر از ظرفیت هنر و ادبیات کردی، به‌ویژه موسیقی و شعر، در جذب مخاطبان
- ۱۲- بهره‌گیری از ظرفیت دوبله سریال‌های جذاب و پرتعداد ایرانی یا خارجی به زبان کردی
- ۱۳- برقراری تعامل میان شبکه‌های سیمای کردزبان و اتخاذ سیاست‌های یکپارچه و هماهنگ در امر ساخت برنامه‌های کردی

منابع

- آذری، میرحسن (۱۳۸۶). *بازنمایی فرهنگ‌های محلی در تلویزیون ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه صداوسیما.
- ابراهیمی کیایی، هادی و فاطمه عامریان (۱۳۹۸). راهکارهای مقابله با موانع کاربرد زبان‌های محلی و شکل‌گیری هویت قومی در شبکه‌های استانی صداوسیما. *رسانه‌های دیداری و شنیداری*، ۱۳ (۲۹)، صص. ۱۵۹-۱۸۱.
- احمدزاده کرمانی، روح‌الله و علی سلطانی (۱۳۹۴). فرهنگ بومی در شبکه استانی سیمای مرکز کرمان. *مطالعات رسانه‌ای*، ۱۰ (۲۹)، صص. ۵۳-۶۲.
- اعلم، علیرضا (۱۳۹۵). *بررسی دلایل استفاده اندک از لهجه‌های بومی در برنامه‌های صداوسیمای خراسان رضوی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه صداوسیما.
- خالوندی، بهزاد (۱۳۹۳). «رضا موزونی موجب گرمی بیشتر رابطه مردم با صداوسیمای کرمانشاه». نوای گیلانغرب، پایگاه خبری شهرستان گیلانغرب. نشانی اینترنتی: <http://navaygilanegharb.ir/> رضا-موزونی-موجب-گرمی-بیشتر-رابطه-مردم-ب
- ساکي، امير (۱۳۸۷). *بررسی نقش شبکه استانی افلاک در تقویت فرهنگ بومی استان لرستان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه صداوسیما.
- صفائی اصل، اسماعیل و یوسف آرام (۱۳۹۶). *حفظ یا تغییر زبان‌های محلی ایران؟ ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، ۷ (۱)، صص. ۷۵-۹۰.
- غفوری، فریبا (۱۳۹۱). *نقش رسانه‌های محلی در بازتاب فرهنگ و هویت بومی با بررسی موردی شبکه تلویزیونی استانی کردستان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- غفوری، فریبا (۱۳۹۲). *بررسی نقش شبکه تلویزیونی استانی کردستان در بازتاب هویت بومی کردها*. *مطالعات فرهنگ ارتباطات*، (۱۰)، صص. ۳۱-۵۹.

فاضلی، فیروز، فرشته آلیانی و فهیمه آلیانی (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی برنامه‌های شبکه استانی باران از دیدگاه مخاطبان (یک مطالعه پدیدارشناسی). نخستین همایش بین‌المللی زبانها و گویشهای کرانه جنوبی دریای خزر. رشت: دانشگاه گیلان.

هرمزی‌زاده، محمدعلی و امیر ساکی (۱۳۹۰). شبکه‌های استانی و تقویت فرهنگ‌های بومی. فصلنامه رادیو تلویزیون، ۷ (۱۵)، صص. ۳۲-۴۲.